

ПІДГОТОВКА ДИЗАЙНЕРІВ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ (МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ)

Прусак В.Ф., кандидат педагогічних наук, завідувач кафедри дизайну
Національний лісотехнічний університет України

Анотація. У статті на основі аналізу філософських та загальнонаукових основ професійної підготовки дизайнерів з урахуванням психолого-педагогічних аспектів обґрунтовано використання методологічних підходів (гуманістичного, інтегративного, культурологічного, екологічного тощо) до підготовки дизайнерів у вищих навчальних закладах.

Ключові слова: дизайн-освіта, педагогіка, методологія, гуманізація, гуманістичність, культурологічність, інтегративність, екологічність, креативність.

Аннотация. Прусак В.Ф. Подготовка дизайнеров в высших учебных заведениях (методологические подходы). В статье на основании анализа философских и общенаучных основ профессиональной подготовки дизайнеров с учетом психолого-педагогических аспектов обосновано использование методологических подходов (гуманистического, интегративного, культурологического, экологического и т.д.) к подготовке дизайнеров в высших учебных заведениях.

Ключевые слова: дизайн-образование, педагогика, методология, гуманизация, гуманистичность, интегративность, культурологичность, экологичность, креативность.

Annotation. Prusak V.F. Designers' training in higher educational institutions (methodological approaches). Using of methodological approaches (humanistic, integrational, cultural, ecological etc.) in professional preparing designers in higher educational institutions is substantiated in the article on the basis of analyze of philosophical and scientific principles.

Key words: design education, education science, methodology, humanization, humanisification, culturology, integrativeness, ecologisty, creativeness.

Постановка проблеми. В сучасній науці і практиці значна увага приділяється вивченню філософсько-естетичних, культурологічних, мистецтвознавчих, психолого-педагогічних аспектів дизайну. На сьогодні визначено пріоритети у проведенні наукових досліджень; проведено аналіз педагогічних розробок і досліджень; вивчено можливості використання нових інноваційних технологій в навчальному процесі; визначено ключові кваліфікацій в професійній підготовці дизайнерів; висвітлено питання розробки змісту кожного освітньо-кваліфікаційного рівня й відповідних навчальних планів та програм; створено відповідне науково-методичне забезпечення. Дизайн-освіта, перебуваючи у процесі становлення, закономірно орієнтується на гуманітарне світобачення, розвиток гуманітарного стилю мислення нового покоління дизайнерів. Мистецька освіта є базою, завдяки якій реалізується образ та формотворчий потенціал студента-дизайнера. Тому надзвичайно актуальними є розроблення методологічних підходів та педагогічних засад до підготовки дизайнерів. Найважливішими серед методологічних підходів вважаємо використання гуманістичного, культурологічного, інтегративного, діяльнісного, екологічного, креативного, системного та прогностичного.

Аналіз досліджень. Проблеми дизайну та дизайн-освіти досліджували О.І.Генесаретський (методологічні та гуманітарно-художні проблеми дизайну), Є.М.Лазарев (дизайн як техноестетична система), О.В.Вишнеvsька (дизайн як засіб розвитку творчих здібностей особистості), В.Ф.Сидоренко (проектна культура та естетика дизайнерської творчості), В.Я.Даниленко (теорія та історія дизайну), В.М.Косів (проблеми графічного дизайну та глобалізаційні процеси сучасності), І.Я.Герасименко (технології виробництва, художньо-конструкторського формотворення) та ін. Водночас окремі методологічні та організаційно-педагогічні аспекти дизайн-освіти потребують подальшої розробки.

Метою пропонованої статті є обґрунтування таких методологічних підходів як гуманістичний, культурологічний, інтегративний, діяльнісний, екологічний, креативний, системний та прогностичний до підготовки дизайнерів у вищих навчальних закладах.

Результати роботи. Багатоплановість дизайну як об'єкта, що порушує різні галузі природознавства та суспільствознавства, суспільне виробництво, сутнісні якості людини, галузь соціальних та політичних відносин визначають складність досліджуваної проблеми, що в свою чергу вимагає різнорівневої методології, яка є системою субординації та координації різних методів. Оскільки йдеться про дослідження об'єкта, який обмежений певними хронологічними рамками, то тут використаний принцип конкретності істини в тісній взаємодії з об'єктивністю та історичністю дослідження як принципами наукової гносеології. В загально-філософському плані об'єкт дослідження представлений в його суперечливості, переході кількості в якість та зворотно, перетворенні явищ на свою протилежність стосовно методологічного аналізу, категорій сутність і явище, зміст і форма та інших [12, с.3].

Гуманістичний підхід. Запорукою успіху у формуванні духовно багатой, творчої особистості є гуманізація освіти, її “олюднення”, яка передбачає посилення уваги до особистості кожного студента, створення найбільш сприятливих умов для її становлення і розвитку. У цьому зв’язку освіта почала розглядатись не стільки як засіб розвитку людини, скільки як умова її технологічної підготовки до виконання інструментальних завдань суспільного розвитку [1, с.20].

Становлення світогляду дизайнера як людини відбувається під впливом національних, соціокультурних, педагогічних та інших чинників. Ґрунтовний аналіз взаємозв’язку світоглядних та професійних орієнтацій особистості передбачає поєднання суб’єктивної сутності людини і гуманізацію відношення “людина – людина” та “людина – техніка”. Оскільки людина – неповторна цілісність, її не можна розглядати як суму елементів (зокрема потреб, цінностей, поведінки, здібностей, ставлення до інших тощо). Сутністю людини є її людський контекст, а унікальна природа людини реалізується через зв’язки з іншими людьми; людина свідомо самої себе, самоутвердження як чинник нашого досвіду становить процес безперервний і багатоступінний, людина має можливість вибору і є істотою з власними задумами та намірами, що виявляється у досягненні мети, оцінках, творенні значень та інтерпретації сенсу. Природу людини характеризує постійна еволюція, прагнення до самореалізації в різних сферах життя, в тому числі професійній [2, с. 159].

Дизайнер синтезує в своїй творчості широкий гуманітарний підхід, засоби художнього та інженерного проектування, способи і прийоми найбільш ефективних й комплексних методів розв’язання соціально-економічних питань. Гуманізація техніки неможлива без розвитку у майбутніх спеціалістів моральної культури і соціально-екологічного світосприйняття, естетичного чуття, просторово-часової уяви, володіння засобами відображення інформації і багато інших якостей.

Культурологічний підхід. На нашу думку філософська інтерпретація взаємозумовленості дизайнерської освіти та культури полягає в тому, щоб усвідомити закономірності становлення і розвитку дизайнера як творчого суб’єкта культури, його здатності опановувати світ, перетворювати із зовнішнього для людини у власне людський, необхідний саме для неї, її буття. З цією метою дизайнер використовує культуротворчі чинники, передусім мовні, національно-архетипічні символічні засоби вираження всезагального. Тобто становлення дизайнера як суб’єкта культури розглядаємо водночас мірою його універсальної культуротворчої діяльності.

Розгляд дизайну в загальному контексті культури, пошук його коріння і історичних зв’язків як першорядна задача сучасної дизайнерської школи дозволяє нам ставити питання подальшої гуманізації дизайну. Такий стан справ примушує переосмислити характер взаємовідносин ВНЗ і промисловості, додати їм більш динамічний характер при дотриманні взаємних інтересів і підвищенні престижу вищої школи в цих взаємовідносинах.

Вивчаючи досвід зарубіжних дизайнерських шкіл в справі підготовки фахівців, ми не можемо не погодитися з їх принциповою установкою на включення дизайну в загальнокультурну сферу. Але приходимо й до висновку, що кожна школа повинна шукати свої шляхи вирішення цієї проблеми, опираючись на своєрідність національного і регіонального досвіду.

Інтегративний підхід. Дидактично вирішується і одне з найбільш актуальних та суперечливих питань сучасного дизайну – питання про взаємовідношення технічного і художнього начал в дизайні: наявність краси в природі та техніці є основою для плідної співпраці між дизайнером і інженером. Правда, для цього інженеру також необхідно знати питання естетики і художнього конструювання промислових виробів, внаслідок чого необхідно викладати курс дизайну в технічних ВНЗ на всіх спеціальностях.

Однією з важливих проблем підготовки конкурентоспроможних фахівців дизайнерів є теоретичне обґрунтування і практичне втілення ідеї інтеграції науки й техніки, освіти й виробництва, пошуку на цих засадах інноваційних підходів до дизайн-освіти. З огляду на це, проблема інтеграції знань у вищій школі набуває значущості та має низку переваг. Перед ВНЗ стоїть завдання забезпечити студентів цілісною, науковою, гнучкою системою знань, яка видозмінюється залежно від профілю та мети кожного типу навчальних закладів. Одним з ефективних шляхів досягнення цієї мети є впровадження у навчальний процес інтеграції змісту, форм та методів навчання.

Позитивна оцінка інтегративного підходу у навчанні підтверджується тим, що освіта у дійсному сенсі цього слова, повинна синтезувати, а не механічно поєднувати предметні галузі знань [9, с. 100]. Американський дослідник Р.Фогарті виокремлює такі варіанти інтеграції змісту знань: інтеграція матеріалу всередині самого навчального предмета; міжпредметні зв'язки, що охоплюють два і більше предмета; тематичне об'єднання матеріалу; об'єднання знань за основними поняттями та навичками, які вони формують; інтегровані навчальні програми і блоки знань. Найвищим рівнем інтеграції є використання різногалузевої наукової інформації у процесі реалізації науково-пошукових проєктів останній найбільш притаманний для вузівської підготовки.

Діяльнісний підхід. Основою навчання, засобом освоєння дизайнерського фаху є досвід. Досягнення професійної майстерності відбувається в процесі безпосередньої роботи над проєктом, коли студент усвідомлює і освоює різні сторони цього процесу. Цей емпіричний досвід багатьох сторіч в різноманітних областях мистецтва знайшов в наш час наукове обґрунтування стосовно до педагогіки у діяльнісному підході, розробленому в працях В.Афанасьєва, Л.Виготського, П.Гальперіна, О.Леонтьєва та ін.

Прихильники діяльнісного підходу вважають, що діяльність є сутністю процесу навчання, а формування способу дій майбутнього фахівця – кінцевою метою навчання. Процес професійної підготовки – це процес навчання, що відтворює структуру діяльності. Завдання викладача полягає в тому, щоб

навчити здійснювати діяльність чи виконувати дії й операції, за допомогою яких вона реалізується. Знати – значить не лише пам'ятати визначені знання, а виконувати певну діяльність, пов'язану з цими знаннями. Знанням можна навчитися лише у процесі їхнього використання в діяльності, лише оперуючи ними. Це зумовлено тим, що засвоєння знань відбувається одночасно з освоєнням способів дій [3, с.24]. Таким чином, діяльнісний підхід дає можливість визначити орієнтовну основу діяльності дизайнера як модель діяльності, яка повинна дати орієнтування не лише у розв'язанні даного конкретного завдання, а й будь-якого іншого завдання даного класу, і використовуватися доти, доки той, хто навчається, не зможе обходитися без неї, тобто доки не засвоїть даний вид діяльності. Орієнтовна основа діяльності може бути подана у вигляді алгоритмів, схем, навчаючих програм тощо. Доцільність застосування засобів орієнтовної основи діяльності має вирішуватися залежно від специфіки предмета і його теми.

Екологічний підхід. Осмислення традиційної моделі діяльності несе з собою реставрацію традиційного відношення до природи і до матеріалу. Нова “екологічна лінія” в дизайні – це розвиток в сучасних умовах традиційного ремісничого підходу до створення предметного світу. Виховання в майбутніх дизайнерів дбайливого відношення до природи і матеріалу приводить до усвідомлення того, що людина повинна не нав'язувати матеріалу свою волю, а розкривати його можливості, виходячи з його структури, пластики, властивостей, прагнучи підкреслити його природні якості краси. На протязі декількох останніх років в теорії і практиці дизайну утверджується екологічний напрямок.

Лише дизайн, який враховує екологічні аспекти, може стати ланкою між потребами людини, культурою та екологією. При цьому екологічний дизайн не повинен бути окремим незалежним напрямком в дизайні, і не одним з периферійних елементів у загальній його системі, а невід'ємною складовою будь-яких дизайнерських розробок [4, с.203]. Цільова установка захисту середовища за допомогою дизайну повинна органічно входити в концепцію створюваної речі, групи чи системи виробів.

Виходячи з цього освіта майбутніх дизайнерів, має відповідати вимогам екологічного дизайну. Але щоб він став органічним компонентом проектної діяльності дизайнера, необхідно розвивати в процесі його фахового навчання екологічне мислення, яке виникає на ґрунті знань із галузі екології. Велике значення у підготовці дизайнера мають предмети, які вивчають людину та її місце в системі людина – техніка – середовище.

Креативний підхід. Поєднання професійних якостей і творчого потенціалу характеризує суто професійну творчість спеціаліста, вміння виявляти суперечності, приймати нестандартні, ефективні рішення, а також уміння організувати спостереження і поставити експеримент з метою вдосконалення виробництва, творчо впроваджувати досягнення науки і передового досвіду.

Перетин множин загальнокультурних і творчих якостей характеризує культуру творчості за уподобаннями, самодіяльну творчість і захоплення [5, с.37].

Психологи розглядають творчість як вищий рівень логічного мислення. Найбільшою ознакою творчої особистості вважають наявність творчих здібностей. Творчі здібності – це вміння, а також можливості творчо виконувати якісь дії, спрямовані на конкретний результат для поліпшення чого-небудь або кого-небудь [8, с.119]. Процедурами творчості, яким треба навчати майбутніх дизайнерів є: самостійне перенесення засвоєних знань і умінь в нову ситуацію, бачення проблеми в знайомих умовах, бачення структури об'єкта, його можливої нової функції, альтернативний підхід до розв'язання проблеми і комбінування ряду відомих способів їх розв'язання тощо. Особливо важливим для дизайнера є те, що використання креативного підходу сприяє розвитку винахідницьких здібностей.

Системний підхід. Водночас, удосконалення системи освіти – актуальна проблема, вирішення якої є умовою нормального процесу розвитку суспільства. ВНЗ, який здійснює підготовку фахівців для держави і суспільства, несе повну відповідальність за рівень дотримання стандарту, формування у студентів відповідного обсягу знань, умінь і навичок, творчих здібностей і здатності до самостійного наукового пізнання, передбачених освітньо-кваліфікаційною характеристикою державного стандарту.

Доведено, що якість процесу навчання залежить від сукупності багатьох чинників, умов та взаємодій, в яких він здійснюється, а саме від функціонування цілісної педагогічної системи. Під органічно цілісною системою професійної готовності майбутнього дизайнера розуміємо організаційну і впорядковану систему з розвиненими внутрішніми і цілеспрямовано встановленими зовнішніми зв'язками, новими інтегративними якостями, яких не було у взаємозв'язаних підсистемах.

Прогностичний підхід. У прогностичному аспекті мова йде про формування цілісної системи параметрів майбутньої дизайн-діяльності, обумовлених способом життя та перспективами його розвитку, пов'язаного з економічними, соціальними, культурними і матеріально-технічними умовами. Прогнози в обов'язковому порядку повинні передувати планам, охоплювати все, що не піддається поки безпосередньому плануванню.

На нашу думку, у підготовці дизайнера доцільно підходити до прогнозування комплексно, оскільки тут перехрещується декілька галузей, кожна з яких розвивається відносно незалежно: розвиток науки і техніки (наприклад, з точки зору появи нових матеріалів і технологій), розвиток освітніх систем, культурологічних парадигм тощо.

Висновки. Таким чином, науково-педагогічні засади підготовки дизайнерів базуються на основі методологічних та загальнонаукових підходах: гуманістичному, культурологічному, інтегративному, діяльнісному, екологічному, креативному, системному, прогностичному. Кожен з цих підходів виконує

визначену функцію у навчанні, зокрема гуманістичний, культурологічний та креативний реалізують загально художній аспект, а діяльнісний, екологічний та прогностичний – виробничий аспект підготовки дизайнерів

До подальших напрямів дослідження відносимо ґрунтовну розробку педагогічних засад підготовки дизайнера у вищих навчальних закладах, які регулюються зазначеними підходами, а також принципами фундаменталізації та наступності у професійній освіті.

Література:

1. *Гончаренко С.* Гуманізація освіти – запорука виховання творчої та духовно багатой особистості // Дидактика професійної школи: Зб. наук. праць. Вип. 3. – Хмельницьк: ХНУ, 2005. – С. 19-23.
2. *Грац Т.* Основні умови ефективності професійної підготовки кадрів // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2001. – № 1. – С. 157-164.
3. *Десятьова Г., Якимович Т.* Особистісний та діяльнісний підходи у післядипломній освіті інженерно-педагогічних працівників // Вісник Львівського Національного університету ім. І.Франка. – Вип 17. – Ч.2. – 2005. – С. 22-30.
4. *Даниленко В.Я.* Дизайн. Підручник. – Харків: ХДАДМ, 2003. – 320 с.
5. *Лігоцький А.О.* Теоретичні основи проектування сучасних освітніх систем. – К.: Техніка, 1997. – 210 с.
8. *Освітні технології: Навч.-метод. посіб / О.М.Пехота, А.З.Кіктенко, О.М.Любарська та ін.; За заг. ред. О.М.Пехоти.* – К.: А.С.К., 2002. – 255 с.
9. *Пилиповський В.Я.* ФРГ: педагогические взгляды Хартмута фон Хентига. – Педагогика, 1998. – № 2. – С. 97-100.
10. *Прусак В.Ф.* Методологічні підходи до підготовки дизайнерів у вищих навчальних закладах // Наукові записки Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. – Вип..61. – 2006. – С. 131-138.
11. *Прусак В.Ф.* Філософія освіти і модернізація вищої школи: становлення дизайнера як творчого суб'єкта культури // Діалог культур: Україна у світовому контексті: Філософія освіти: Зб. наук. праць. – Львів: Українські технології, 2002. – Вип. 7. – С. 103-112.
12. *Рижова І.С.* Соціальна природа дизайну: Автореф. дис... канд. філософ. наук: 09.00.03 / Запорізький державний університет. – Запоріжжя, 1998. – 24 с.

Надійшла до редакції 13.04.2007